

NDZAWULO YA DYONDZO YA LE GAUTENG

XITIFIKHEYITI XA XIKAMBELO XA LE HENHLA

XITSONGA XA RIRIMI RO SUNGULA
NHLAWULO WA LE HENHLA
(Papila ra Vunharhu)

XIYENGE XA A

XIVUTISO XA 1

Kriteriya yo kambela: Swo komba matirhelo

Ku Kambela (5)				
1. U kongome nhlokomhaka. Swa nyanyula. U lo tivumbela Nhlohletelo (inspiration).	<u>Levele 4</u> Swi hume ngopfu eka nhlokomhaka. Vundzeni bya mahungu a byi yelani ni xivutiso.	<u>Levele 3</u> Swi khumba nhlokomhaka ka- tsongo A swi nyawula ku hava vuswikoti byo tivumbela.	<u>Levele 2</u> U kongome swinene nhlokomhaka. Vuswikoti byo tivumbela.	<u>Levele 1</u> U kongome swinene nhlokomhaka. Vuswikoti byo tivumbela no nyanyula ro hlarisa.
Ku kambela (5)	1	2	3 – 4	5
2. Ku peleta. Ntirhiso lowunene wa ririmi. Ku hikahata.	<u>Levele 4</u> Ku tsandzeka ku peleta marito hinkwawo. Ku tirhisa marito hi ndlela yo ka yi nga lulamangi'. Ku hava ku titwa. Pfumaleka ku hikahata.	<u>Levele 4</u> Ku tsandzeka ku peleta ngopfu. Ku tsandzeka ku tirhisa ririmi kahle. Swi lava nkoka a swi kombi ku titwa Ku hikahata loku nga lulamangiki/ko kayivela.	<u>Levele 2</u> Swi hoxo swo peleta swo hlaya. Ntirhiso wa ririmi lowunene. Ku ni nkoka. Swihoxo swo hikahata switsongo.	<u>Level 1</u> Swihoxo switsongo swo peleta Ntirhiso wa ririmi lowunene swinene. Swi ni nkoka no nyanyula swinene. Ku hikahata lokunene swinene.
Ku kambela (6)	1	2 – 3	4 – 5	6
3. Xivumbeko xa xivulwa Ntirhiso wa ririmi	<u>Levele 4</u> Xivulwa xo ka xi nga nyawuli. Maendli a ya tirhisiwangi hi mfanelo. A swilolovi / a swi nyawuli.	<u>Levele 3</u> Xivulwa xo ka xi nga helelangi. Swivulwa swo ka swi nga yelani. Swihoxo eka ntirhiso wa ririmi leswi onhaka ku twisiseka ka vundzeni bya mahungu.	<u>Levele 2</u> Swivulwa leswi hetisekeke. Ntirhiso wa swivulwa hi ku hambana-hambana ka swona. Ntirhiso wa ririmi kahle.	<u>Levele 1</u> Ku twananisa na matirhiselo lamanene ya swivulwa swo hamba-hambana. Swi ni xindzhuti. Ririmi ri tirhisiwa hi muxaka lowu tengeke no twala swinene a ku vonaki swihoxo.
Ku kambela (6)	1 – 2	3	5 – 6	7 – 8

4. Tindzimana	<u>Levele 4</u> Swivulwa swi hlangene, ku hava tindzimana. Ku hava masungulo ni mahetelelo. Vonelo ra miehleketo ri hlanga-hlanganisiwile.	<u>Levele 3</u> Ku twanana loku-ka tsongo nhlokomhaka na tindzimana. Swivulwa swi ni mavonelo ya miehleketo yo tala. A ku na ku hambana lokukulu ka nhlokomhaka, vundzeni ni mahetelelo.	<u>Levele 2</u> Ku vonaka ntwanano exikarhi ka nhlokomhaka ni tindzimana to hambana. Ntwanano wa nhlokomhaka a wu hetisekanga swinene. Marhungulo, vundzeni ni mahetelelo swa vonaka. Ndzandzelano wo komba leswaku ku ni ndzimana.	<u>Levele 1</u> Tindzimana leti vonakaka swinene no leha hi ku hambana-hambana. Ntwanano wa nhlokomhaka wu kona. Ku ni ku twanana exikarhi ka swivulwa ni tindzimana. Masungulo, vundzeni ni mahetelelo swi ni ndzandzelano lowunene wu nga ni ntwanano.
Ku kambela (5)	1	2	3 – 4	5
5. Vundzeni Masungulo	<u>Levele 4</u> Ku hava masungulo.	<u>Levele 2</u> Masungulo yo leha no ka ya nga nyanyuli.	<u>Levele 2</u> Masungulo yo koma no nyanvula.	<u>Levele 1</u> Masungulo yo kongoma no koka mahlo.
Ku kambela (3)	0	1	2	3
Mahungu	<u>Levele 4</u> Mahungu yo hlanga-hlangana no ka ya nga twisiseki.	<u>Levele 3</u> Mahungu yo ka ma nga yelani naswona a ya vumbekelanga ku nyawula.	<u>Levele 2</u> U ringetile swinene ku twananisa mahungu ya yena.	<u>Levele 1</u> Mahungu va twananisiwile ni ndzandzelano lowunene wo nyanyula.
Ku kambela (10)	1 – 3	4 – 5	6 – 7	8 – 10
Mahetelelo	<u>Levele 4</u> <u>Ku nava mahetelelo</u>	<u>Levele 3</u> Mahetelelo yo ka ya nga enerisi	<u>Levele 2</u> Mahetelelo ya kona kambe a ya nyanyuli.	<u>Levele 1</u> Mahetelelo lamanene.
NTSENGO: 40	.0	.1	.2	.3

NB: Ntsengo wa timaraka (Total marks)

Ririmi ro sungula (Primary Language HG):

SG):

$$40 + 40 = 80 / 2 = 40$$

$$\text{Ntsengo wu va (50)}$$

$$25 + 25 = 50 / 2 = 25$$

MEMO

1.	Vundzeni	=	20
2.	Ririmi	=	17
3.	Xivumbeko	=	3
	NTSENGO	=	40

XIYENGE XA B

XIVUTISO XA 2

2.1 KU KAMBELA KU TSALA PAPILA (ra xinghana)

1. Leswi landzelaka swi lulamile: Adirese Masungulo, Mahetelelo.	<u>Levele 4</u> Swihoxo swo tala Ku tsema marito no hihakata adirese. Khodi ku hava kumbe siku Masungulo ni mahetelelo lama nga lulamangiki.	<u>Levele 3</u> Swihoxo switsongo eka tindhawu to karhi. Ku tsema marito ni ku hihakata adirese. Khodi ku hava. Nhlokomhaka a yi nkhwatihatiwangi. Masungulo ni mahetelelo lama nga lulamangiki.	<u>Levele 2</u> Ku tsema marito ni ku hihakata adirese. Ku tluriwe ntila laha swi nga fanelangiki. Xihoxo xa maletere lamakulu emahetelelweni.	<u>Levele 1</u> 100% vululami. Xivumbeko lexinene xa papila ku landzeleriwe swilaveko hinkwaswo.
Ku kambela (3)	1/2	1	2	3
2. Xivumbeko lexinene xa papila ra xinghana	Papila ra xinghana ri tsariwe onge i ra ximfumo/ra ximfumo onge i ra xinghana.	Papila ra ximfumo kambe ri ni swihoxono kayivela switsongo.	Ntirhiso wa xivumbeko lexinene ni swihoxo swo karhi-a ku tluriwangi ntila laha swi nga fanela.	100% Vululami. Xivumbeko lexinene xa papila ku landzeleriwe swilaveko hinkwaswo.
Ku kambela (2)	1/2	1	1 1/2	2
3. Ku lulama ka Thoni, Xitayili, Rejistara, Dikixini Ku hihakata xivumbeko xa xivulwa ni tindzimana.	Thoni yo ka yi nga ri yona-yo khovolela. Xivumbeko xa xivulwa xo ka xi nga nyawuli na ndzimana ya kona. Masungulo ni mahetelelo yo ka ya nga ri wona. Tindzimana a ti avanyisiwangi.	Ku ringetiwile ku endla swona. Swivulwa swo pfumala ntwanano. Ku ngetiwile ku vumba tindzimana kambe a swi hetisekanga.	Xitayili, rejestara na dikixini hi swona. Ku fikeleriwe xikongomelo xa kona. Mahetelelo lamanene. Xivulwa xo hetiseka. Swivulwa hi tinxaka to hambana swi tirhisiwe etindzimaneni to hambana.	Xitayili, rejestara na dikixini hi swona swinene. Xikongomelo xi fikeleriwile swinene. Swivulwa hi ku hambana ka swona. Ririmi ro hlantsweka ro pfumala swihoxo.
Ku Kambela HG (10) SG (8)	2 1 - 2	3 - 5 3 - 4	6 - 8 5 - 6	9 - 10 7 - 8
4. Ku landzelela nhlokomhaka.	A ku landzeleriwangi nhlokomhaka.	Ku khumbiwe nhlokomhaka switsongo. Swa kayivela A ku fikeleriwangi xikongomelo.	Ku landzeleriwe nhlokomhaka. Xikongomelo xi fikeleriwe switsongo.	Ku landzeleriwe nhlokomhaka swinene. Vundzeni byo kongoma swinene. Xikongomelo xi fikeleriwile swinene.
Ku Kambela HG (5) SG (7)	1 1	2 2 - 3	3 - 4 4 - 5	5 6 - 7

MEMO

1.	Vundzeni	=	10
2.	Ririmi	=	7
3.	Xivumbeko	=	3
	NTSENGO	=	20

[20]

FD. Malau
07/06/06

2.2 KU KAMBELA KU TSALA PAPILA (ra ximfumo)

1. Leswi landzelaka swi lulamile Adirese: Masungulo Mahetelelo	<u>Levele 4</u> Swihoxo swo tala. Ku tsema marito no hikahata adirese. Khodi ku hava kumbe siku. Masungulo ni mahetelelo lama nga lulamangiki.	<u>Levele 3</u> Swihoxo switsongo eka tindhawu to karhi. Ku tsema marito ni ku hikahata adirese. Khodi ku hava. Nhlokomhaka a yi nkhwatihatiwangi. Masungulo ni mahetelelo lama nga lulamangiki.	<u>Levele 2</u> Ku tsema marito ni ku hikahata adirese. Ku tluriwe ntila laha swi nga fanelangiki. Xihoxo xa maletere lamakulu emahetelelweni.	<u>Levele 1</u> 100% vululami. Xivumbeko lexinene xa papila ku landzeleriwe swilaveko hinkwaswo.
Ku kambela (3)	1/2	1	2	3
2. Xivumbeko lexinene xa papila ra ximfumo.	Papila ra xinghana ri tsariwe onge i ra ximfumo/ra ximfumo onge i ra xinghana.	Papila ra ximfumo kambe ri ni swihoxo-no kayivela switsongo.	Ntirhiso wa xivumbeko lexinene ni swihoxo swo karhi-a ku tluriwangi ntila laha swi nga fanela.	100% Vululami Xivumbeko lexinene xa papila ku landzeleriwe swilaveko hinkwaswo.
Ku kambela (2)	1/2	1	1 1/2	2
3. Ku lulama ka Thoni, Xitayili, Rejistara, Dikixini. Ku hikahata xivumbeko xa xivulwa tindzimana	Thoni yo ka yi nga ri yona-yo khovolela. Xivumbeko xa xivulwa xo ka xi nga nyawuli na ndzimana ya kona. Masungulo ni mahetelelo yo ka ya nga ri wona. Tindzimana a ti avanyisiwangi.	Ku ringetiwile ku endla swona Swivulwa swo. pfumala ntwanano. Ku ngetiwile ku vumba tindzimana kambe a swi hetisekanga.	Xitayili, rejistara na dikixini hi swona. Ku fikeleriwe xikongomelo xa kona. Mahetelelo lamanene. Xivulwa xo hetiseka Swivulwa hi tinxaka to hambana swi tirhisiwe etindzimaneni to hambana.	Xitayili, rejistara na dikixini hi swona swinene. Xikongomelo xi fikeleriwile swinene. Swivulwa hi ku hambana ka swona. Ririmi ro hlantsweka ro pfumala swihoxo.
Ku Kambela HG (10) SG (8)	2 1 – 2	3 – 5 3 – 4	6 – 8 5 – 6	9 – 10 7 – 8
4. Ku landzelela nhlokomhaka	A ku landzeleriwangi nhlokomhaka.	Ku khumbiwe nhlokomhaka switsongo. Swa kayivela A ku fikeleriwangi xikongomelo.	Ku landzeleriwe nhlokomhaka. Xikongomelo xi fikeleriwe switsongo.	Ku landzeleriwe nhlokomhaka swinene. Vundzeni byo kongoma swinene. Xikongomelo xi fikeleriwile swinene.
Ku Kambela HG (5) SG (7)	1 1	2 2 – 3	3 – 4 4 – 5	5 6 – 7

XIVUTISO XA 3

3.1 XIPICI

1. Xivumbeko xa kahle	<u>Levele 4</u> A ku landzeleriwangi xivumbeko xa kahle.	<u>Levele 3</u> Ku landzeriwe xivumbeko switsongo.	<u>Levele 2</u> Ku landzeriwe xivumbeko.	<u>Levele 1</u> Ku landzeleriwe xivumbeko swinene.
Ku kambela (6)	1	2 – 3	4 – 5	6
2. Ku landzelela nhlokomnaka	A swi yelani ni leswi lavekaka. Ku humiwile swinene eka nhlokomhaka. Vundzeni a hi byona lebyi lavekaka.	Ku khumbiwe nhlokomhaka. Ku ni mbuyelelo. Ku ni ku rhendzeleka. A ku fikeleriwi xikongomelo.	Ku kongomiwe nhlokomhaka. Xikongomelo xa fikeleriwa. Swi veka mihandzu.	Ku landzeleriwe nhlokomhaka swinene. Vundzeni hi lebyi lavekaka. Ku fikeleriwe xikongomelo swinene.
Ku kambela HG (4) SG (6)	1 1	2 2	3 3 – 4	4 5 – 6
3. Thoni leyi lavekaka	Thoni yo ka yi nga ri yona.	Thoni yo ka yi nga ri yona switsongo.	Thoni leyi lavekaka.	Thoni leyi lavekaka swinene.
Ku kambela HG (10) SG (8)	2 1 – 2	3 – 5 3 – 4	6 – 8 5 – 6	9 – 10 7 – 8
NTSENGO: 20/2				

MEMO

1.	Vundzeni	=	10
2.	Ririmi	=	7
3.	Xivumbeko	=	3
	NTSENGO	=	20

[20]

3.2 TIDAYARI

1. Xivumbeko xa kahle	<u>Levele 4</u> A ku landzeleriwangi xivumbeko xa kahle.	<u>Levele 3</u> Ku landzeriwe xivumbeko switsongo.	<u>Levele 2</u> Ku landzeriwe xivumbeko.	<u>Levele 1</u> Ku landzeleriwe xivumbeko swinene.
Ku kambela (6)	1	2 – 3	4 – 5	6
2. Ku landzelela nhlokomnaka	A swi yelani ni leswi lavekaka. Ku humiwile swinene eka nhlokomhaka. Vundzeni a hi byona lebyi lavekaka.	Ku khumbiwe nhlokomhaka. Ku ni mbuyelelo. Ku ni ku rhendzeleka. A ku fikeleriwi xikongomelo.	Ku kongomiwe nhlokomhaka. Xikongomelo xa fikeleriwa. Swi veka mihandzu.	Ku landzeleriwe nhlokomhaka swinene. Vundzeni hi lebyi lavekaka. Ku fikeleriwe xikongomelo swinene.
Ku kambela HG (4) SG (6)	1 1	2 2	3 3 – 4	4 5 – 6
3. Thoni leyi lavekaka	Thoni yo ka yi nga ri yona.	Thoni yo ka yi nga ri yona switsongo.	Thoni leyi lavekaka.	Thoni leyi lavekaka swinene.
Ku kambela HG (10) SG (8)	2 1 – 2	3 – 5 3 – 4	6 – 8 5 – 6	9 – 10 7 – 8
NTSENGO: 20/2				

MEMO

1.	Vundzeni	=	10
2.	Ririmi	=	7
3.	Xivumbeko	=	3
	NTSENGO	=	20

[20]

3.3 MAKANELWA

1. Xivumbeko xa kahle	<u>Levele 4</u> A ku landzeleriwangi xivumbeko xa kahle.	<u>Levele 3</u> Ku landzeriwe xivumbeko switsongo.	<u>Levele 2</u> Ku landzeriwe xivumbeko.	<u>Levele 1</u> Ku landzeleriwe xivumbeko swinene.
Ku kambela (6)	1	2 – 3	4 – 5	6
2. Ku landzelela nhlokomnaka	A swi yelani ni leswi lavekaka. Ku humiwile swinene eka nhlokomhaka. Vundzeni a hi byona lebyi lavekaka.	Ku khumbiwe nhlokomhaka. Ku ni mbuyelelo. Ku ni ku rhendzeleka. A ku fikeleriwi xikongomelo.	Ku kongomiwe nhlokomhaka. Xikongomelo xa fikeleriwa. Swi veka mihandzu.	Ku landzeleriwe nhlokomhaka swinene. Vundzeni hi lebyi lavekaka. Ku fikeleriwe xikongomelo swinene.
Ku kambela HG (4) SG (6)	1 1	2 2	3 3 – 4	4 5 – 6
3. Thoni leyi lavekaka	Thoni yo ka yi nga ri yona.	Thoni yo ka yi nga ri yona switsongo.	Thoni leyi lavekaka.	Thoni leyi lavekaka swinene.
Ku kambela HG (10) SG (8)	2 1 – 2	3 – 5 3 – 4	6 – 8 5 – 6	9 – 10 7 – 8
NTSENGO: 20/2				

MEMO

1.	Vundzeni	=	10
2.	Ririmi	=	7
3.	Xivumbeko	=	3
	NTSENGO	=	20

[20]

XIVUTISO XA 4

4.1 SWINAVETISI

1. Ku lulama ka xivumbeko	<u>Levele 4</u> A ku landzeleriwangi xivumbeko.	<u>Levele 3</u> Ku landzeleriwe xivumbeko switsongo.	<u>Levele 2</u> Ku landzeleriwe xivumbeko.	<u>Levele 1</u> Ku landzeleriwe xivumbeko swinene.
Ku kambela (2)	1/2	1	1 1/2	2
2. Thoni ya kahle Xitayili Rejistara Dikixini Ku hikahata Xivumbeko	Thoni yo ka yi nga ri yona. Xivumbeko xa xivulwa xo ka xi nga nyawuli.	Thoni yo ka yi nga ri yona switsongo. Swivulwa swo ka swi nga hetisekangi. Ku rhendzelekiwa ndhawu yin'we.	Thoni hi leyi lavekaka Swivulwa swi tirhisiwe hi ku hamba-hambana ka swona.	Thoni hi yona swinene. Swivulwa swo hamba-hambana swi tirhisiwe kahle swinene Ku hava swihoxo. Ntirhiso lowunene wa ririmi.
Ku kambela (5)	1	2	3 – 4	5
2. Ku landzelela Nhlokomhaka na ku leha ka tsalwa	Ku humiwe ngopfu eka nhlokomhaka. Swi lehisiwe ngopfu.	Ku khumbiwe nhlokomhaka. kambe a nga fikekeli xikongomelo. Swi lehile.	Ku landzeleriwa nhlokomhaka. Ku fikeleriwa xikongomelo. Swi lehe kahle.	Ku landzeleriwe nhlokomhaka swinene.
Ku kambela (3)	1/2	1	2	3
NTSENGO: 20/4 = 5				

MEMO

1. Vundzeni = 10
 2. Ririmi = 7
 3. Xivumbeko = 3
NTSENGO = 20 / 2 = 10

[10]

4.2 CV

1. Ku lulama ka xivumbeko	<u>Levele 4</u> A ku landzeleriwangi xivumbeko.	<u>Levele 3</u> Ku landzeleriwe xivumbeko switsongo.	<u>Levele 2</u> Ku landzeleriwe xivumbeko.	<u>Levele 1</u> Ku landzeleriwe xivumbeko swinene.
Ku kambela (2)	1/2	1	1 1/2	2
2. Thoni ya kahle Xitayili Rejistara, Dikixini; Ku hikahata Xivumbeko.	Thoni yo ka yi nga ri yona Xivumbeko xa xivulwa xo ka xi nga nyawuli.	Thoni yo ka yi nga ri yona switsongo. Swivulwa swo ka swi nga hetisekangi. Ku rhendzelekiwa ndhawu yin'we.	Thoni hi leyi lavekaka Swivulwa swi tirhisiwe hi ku hamba-hambana ka swona.	Thoni hi yona swinene Swivulwa swo hamba-hambana swi tirhisiwe kahle swinene. Ku hava swihoxo. Ntirhiso lowunene wa ririmi.
Ku kambela (5)	1	2	3 – 4	5
2. Ku landzelela Nhlokomhaka na ku leha ka tsalwa	Ku humiwe ngopfu eka nhlokomhaka. Swi lehisiwe ngopfu.	Ku khumbiwe nhlokomhaka, kambe a nga fikekeli xikongomelo. Swi lehile.	Ku landzeleriwa nhlokomhaka. Ku fikeleriwa xikongomelo. Swi lehe kahle.	Ku landzeleriwe nhlokomhaka swinene.
Ku kambela (3)	1/2	1	2	3
NTSENGO: 20/4 = 5				

MEMO

1.	Vundzeni	=	10
2.	Ririmi	=	7
3.	Xivumbeko	=	3
	NTSENGO	=	20 / 2 = 10

[10]

[50]

XIIYENGE XA C

XIVUTISO XA 5

Ntlhontlho: W.R Chauke

- 5.1.1 Mkhuhlwana. (1)
- 5.1.2 Mbitsini, Roseline. (2)
- 5.1.3 Vavanuna a va tshembekanga, u fanele a pambula mali ya Khomela a tivekela yona ebangini. (4)
- 5.1.4 A va nga ri na vana. (1)
- 5.1.5 Khomela a ri ni xivundza kutani a lava buku yo hungasa hi yona ivi a hlanganisiwa hi xibukwana xa Mbitsini xa le bangini lexi a xi tumbetiwile. (2)
- 5.1.6 R 4708,79 (1)
- 5.1.7 A a nga aki naswona a nga hloniphi mindyangu ya van'wana. (2)
- 5.1.8 A a xongile, a yimekile loko a hleka a ku wa macheleni. (3)
- 5.1.9 U hembile a ku u lombile mali entirhweni leswaku va ta kota ku tiakela "yindlu" ya "ximbindimbindi" naswona Mbitsini a fanele ku sayina tifomo to lomba mali. (2)
- 5.1.10 Makume – mbirhi – nhungu. (1)
- 5.1.11 Sambhoko. (1)
- 5.1.12 Hi ku va a dlaye nuna ni ku va muxavisi wa byalwa. (4)
- 5.1.13 A nga vabyanga u lo pfuka a lovile. (2)
- 5.1.14 Lembe rin'wana ni rinwana hi nhweti ya Sunguti. (2)
- 5.1.15 Munhu u fanele ku tshembeka eka timhaka ta vukati. (2)
- [30]

5.2 Mthovu a ri majisiterata loyi a tiva nawu.

A a tirhisa vutivi ni vutlhari bya yena ku tshikelela ni ku twisa vaaka-tiko va Tshinelani ku vava.

Leswi hi swi vona hi milandzu leyi Mthovu a yi endla kambe a nga voniwi nandzu eka yona.

Mthovu u ya eka mufundhisi Ponani a fika a ku u kombela Nyeleti n'wana wa mufundhisi wa nhwanyana. U hundzele ekamareni laha a nga ringeta ku tswontswa Nyeleti. Mfundhisi u bile Mthovu kutani Mthovu a vuyisela hi ku ba mufundhisi swinene. Mfundhisi u yile a ya pota nandzu emaphoriseni. Loko ku sengiwa Mthovu a nga voniwanga nandzu ku vuriwe leswaku Mthovu a a tlanga hikuva a ku ri siku ra April's fool laha vanhu va phuntisanaka no hembelana.

Mthovu u yile eka Xindlandlamuki a ya lomba mali yo ringana magidi-nharhu. Lembe ri herile Mthovu a nga vuyisi mali. Loko Xindlandlamuki a londza u byeriwe ku ya pota emaphoriseni loko a swi kota. Loko a potile emaphoriseni mhaka yi kombiwe ehubyeni laha Mthovu a nga voniwangiki nandzu. Huvo yi lerise Mthovu "ku tlherisela mali hilaha a a ta kota hakona. Mthovu u vule leswaku u ta kota R 45 hi nhweti.

Hi malembe mambirhi lama landzelaka Mthovu u tikumerile xuma hi tindlela leto hambana". Hi Nyenyankulu lembe ra 1987 movha wakwe wu bisane ni wa Nkulukumba Ntlhava. "Mthovu a a nwile vuputsu", u tekile nkarhi ku ya exibedlhela. Ehubyeni Ntlhava u karhatiwile hi Simango gqweta ra Mthovu. Ku vuriwe leswaku Ntlhava u tsandzeke ku yima emahamban'weni ya tindlela naswona movha wa yena wu kumeke wu onhake tibiriki ni mathayere na wona ya hlakele. Hinkwaswo leswi swi hlamarise Ntlhava. Ntlhava u voniwe nandzu, u bohiwe ku riha ku lahlekeriwa ka Mthovu na ku hakela Simango.

Hi N'wendzamhala hi lembe ra 1987 u gangise nsati wa Rikhotso, Betty. Rikhotso u n'wi be swinene a n'wi humesa na meno mambirhi hi swibakele. Loko ti ya fika ehubyeni nandzu wu dye Rikhotso ku vuriwa leswaku a a hamba. Mthovu a beriwa ku londza mali ya R70. Rikhotso u bohiwe ku hakela Mthovu.

Hi lembe ra 1988 hi nhweti ya Mudyaxihi Mthovu u tlumbe xikhegudyana xa ka Nghunghunyana xi lova. Mthovu eka nandzu lowu nakona a nga voniwanga nandzu. Leswi timbhoni ta kona a ku ri swikhegudyana gqwetha ra Mthovu a ri tikeriwanga hi nandzu. A sva wu tivanga muhlovo wa movha hambu tlhelo leri xikhegudyana xa ka Nghunghunyana a xi fambela eka rona. 3x15= [30]

XIVUTISO XA 6

Xa mina l tinyeleti: F. Rikhotso

- 6.1.1 Ntsheketo (1)
- 6.1.2 Hi vakhegula hi nkarhi wa maxuxo. (2)
- 6.1.3 Garingani wa garingani. (2)
- 6.1.4 Tata waku u ta guvuka xikosi. (2)
- 6.1.5 Ku dlayiseta ntsheketo. (1)
- 6.1.6 Leswaku ntsheketo wu helela laha ku tsheketeriwaka kona, vana va nga etleri va lorha. (2)

- 6.1.7 Swi lota miehleketo ya vayingiseri / swa hungasa / swi pfuna leswaku vayingiseri va nga hatli va karhala ku yingisela / leswaku va pfa va pfuka loko va twa risimu ri yimbeleriwa. (2)
- 6.1.8 C / va loveriwe hi mana wa vona. (1)
- 6.1.9 Ya swikholwa-kholwani / Mintsheketo-matimu / Mintsheketo-xidzi / Mintsheketo ya swiharhi / Mintsheketo-dyondzo ya swiharhi / Mintsheketo-nhlamuselo ya ntumbuluko wa swihari / Mintsheketo-tinsimu. (3)
- 6.1.10 Tindleve ta Mbhongolo (2)
- 6.1.11 A ku "Amakhutla i manyingi kokwana." (2)
- 6.1.12 Swigerho. (1)
- 6.1.13 Eswihahlwini. (1)
- 6.1.14 Hikuva loko ri xa ti ya etaleni ku ya handza ti lava swigerho. (2)
- 6.1.15 Kungu ro dlayetela swiciwana swa tihuku. (2)
- 6.1.16 Siku tihuku ti nga ta kuma swigerho swa swikhwezana ti swi tlherisela. (2)
- 6.1.17 Loko u lombile u fanele ku tlherisela. (2)
- [30]**
- 6.2.1 Siku rin'wana N'wanghala u komberile N'wampfundla leswaku a n'wi salela ni ku n'wi hlayisela xinghalana, a ya eku hloteni. N'wanghala u dlaye nguluve ya nhova a vuya ni swivindzi ni marhumbu a fika a nyika N'wampfundla. N'wampfundla u te a nga dyi nguluve kutani a vuya a dlaye mhala. N'wampfundla u te u dya nyama ya mhuti. Loko N'wanghala u tlhelerile eku hloteni. N'wampfundla a sala a dlaya xinghalana. N'wanghala loko a vutisa leswaku n'wana wa yena u kwihi, u byeriwe leswaku u dlayiwile hi timfenhe. N'wanghala u hlundzukile kambe N'wampfundla a vula leswaku N'wanghala a nga bi huwa hikuva timfenhe ti nge n'wi kombi nhloko ya mhaka. N'wampfundla u ye eriweni ra timfenhe a ti hembela a vula leswaku ku ni nkuwa lowu nga tshwuka hi matatana. N'wampfundla u teke timfenhe a ya ti siya endlwini. A ti tshembise ku vuya ni matatana. N'wampfundla u landze N'wanghala a n'wi bohelela hi byany i ku sala mahlo ntsena. Loko a fika na N'wanghala u byele timfenhe leswaku "Makuwa ya n'wina hi lava... Ndza ha yanyana hala handle...". Timfenhe ti dumela nghala; Nghala yi phurumikile yi dlayetela timfenhe hi yin'we-yin'we. Loko a hetile a landza N'wampfundla kambe a nga n'wi kumanga kutani N'wanghala a rila, a rilela xinghalana. (15)

6.2.2 Siku rin'wana N'wamfenhe a rhamba N'wampfundla ku n'wi heleketa evukweni.

Loko va fikile evukweni N'wamfenhe a hamba a rhumetela N'wampfundla ku ya yiva timbuti ta le vukon'wanini a tlhela a n'wi rhuma ku ya kombela munyu.

N'wamfenhe u vule leswaku loko va vutisa leswaku i munyu wo lunga yini, a ku i munyu wo lunga nyama a tlhela a ku a ndzi rivele i munyu wo lunga xikun'wana.

Nkarhi hinkwawo N'wampfundla a hamba a ya kombela munyu. "Loko a fika a ku va ri ndzi ta kombela munyu wa ku lunga nyama-Ndzi lo rivala i wo tshuva xikunwana..."

Siku rin'wana vanhvana va muti va lave ku kukula endlwini kutani N'wamfenhe a ku ku basile.

N'wampfundla u byele vanhvana a ku "khale ... a ho tlakula loko munhu a ala.

Hi loko a va pfuna ku tlakula N'wamfenhe va n'wi veka etlhelo. Loko va songa switheve va kume marhambu ya timbuti egojini kutani va hlamala khamba ra mukon'wana.

N'wamfenhe u hume evukon'wanini hi tingana ku va ku hela ka vukon'wana bya yena. (15)
3x15= [30]

80